

ART. 15. ZAKRES OBNIŻENIA ŚWIADCZENIA

Obniżenie świadczenia powinno nastąpić w stosunku, w jakim wartość spełnionego świadczenia z zobowiązania wzajemnego pozostaje do wartości świadczenia, gdyby zobowiązanie zostało należycie wykonane. Stosunek wartości świadczeń ustala się na podstawie cen z chwili, w której świadczenie powinno być spełnione.

A. Podstawy regulacji

A.1. Analiza prawnoporównawcza – źródła

Uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia występuje w obowiązującym polskim prawie obok uprawnienia do odstąpienia od umowy oraz żądania wymiany rzeczy na rzecz wolną od wad lub naprawienia rzeczy jako żądanie obniżenia ceny wskutek wady rzeczy sprzedanej (rękojmia za

wady rzeczy, uprawnienia z tytułu niezgodności towaru konsumpcyjnego z umową). Jego zakres zastosowania jest jednak szerszy i obejmuje niemal wszystkie umowy wzajemne, w których przedmiotem zobowiązania jednej ze stron jest przeniesienie własności rzeczy lub oddanie rzeczy do odpłatnego korzystania, a zobowiązanie drugiej strony ma charakter pieniężny (cena lub wynagrodzenie; por. art. 560 § 1, art. 612, art. 621, art. 637 § 2, art. 656 § 1, art. 664 § 1, art. 694 k.c.). Należy ono także do środków przysługujących kupującemu w przypadku naruszenia zobowiązania przez sprzedawcę na podstawie art. 50 Konwencji wiedeńskiej oraz art. 3 ust. 2 dyrektywy o sprzedaży konsumenckiej, implementowanego do art. 8 ust. 4 ustawy o sprzedaży konsumenckiej. Szeroki zakres zastosowania omawianej instytucji proponują PECL (art. 9:401) i projekt *Acquis Group* (art. 8:301). W projektach tych uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia nie jest związane z określonym typem umów. Brak go natomiast w Zasadach międzynarodowych umów handlowych UNIDROIT.

Zasada proporcjonalnego obniżenia świadczenia oraz wskazanie momentu miarodajnego dla określenia wartości świadczeń znajduje się w art. 560 § 3 k.c. oraz w art. 50 Konwencji wiedeńskiej. W odniesieniu do umowy o dzieło i umowy najmu kodeks cywilny zawiera jedynie formułę „odpowiedniego” obniżenia wynagrodzenia i czynszu, podobnie jak art. 9:401 (1) PECL. Sztynne stawki obniżenia świadczenia (ceny biletu lotniczego) przewiduje natomiast rozporządzenie o prawach pasażerów lotniczych. Jego rozmiar uzależniony jest wyłącznie od długości trasy przelotu.

A.2. Uzasadnienie regulacji – rozwój instytucji

A.2.1. Obniżenie własnego świadczenia jako szczególne uprawnienie o charakterze majątkowym

Żądanie obniżenia świadczenia w przypadku spełnienia przez dłużnika świadczenia w sposób niezgodny z zobowiązaniem znane jest w kontynentalnej tradycji prawnej jako żądanie obniżenia ceny w przypadku wad rzeczy sprzedanej. Podobnie jak inne roszczenia i uprawnienia związane z wadami rzeczy (w terminologii obowiązującego kodeksu cywilnego) powstanie tego uprawnienia nie jest uzależnione od tego, czy sprzedawca (wykonawca dzieła, wynajmujący) wie o występowaniu wad oraz czy ponosi odpowiedzialność za ich istnienie. Geneza rękojmi za wady rzeczy sprzedanej, w tym uprawnienia do obniżenia ceny, sięga prawa rzymskiego wykształconego przez edylów i rozbudowanego w okresie justyniańskim. Odpowiedzialność za wady przedmiotu sprzedaży oparta na zasadzie ryzyka i zarazem ograniczona do wysokości zapłaconej ceny znana była w prawie rzymskim w odniesieniu do niektórych przypadków sprzedaży niewolników; uzasadniano ją zawodowym charakterem handlarzy niewolników i brakiem odpowiedniego doświadczenia po stronie nabywców³⁴¹. Już wówczas wykształciło

³⁴¹ E. Jakab, *Diebische Sklaven, marode Balken. Von den römischen Wurzeln der Gewährleistung von Sachmängel* [w:] M. Schermaier, *Verbraucherkauf in Europa. Altes Gewährleistungsrecht und die Umsetzung der Richtlinie 1999/44/EG*, München 2003, s. 33; W. Osuchowski, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1962, s. 384.

się także żądanie obniżenia ceny – *actio aestimatoria quanti minoris*, jako alternatywa dla uchylenia umowy w sytuacji, gdy kupujący chciał wprawdzie zachować przedmiot sprzedaży, ale dążył jednocześnie do przywrócenia równowagi ekonomicznej pomiędzy świadczeniami, przysługujące, odmiennie niż odszkodowanie, niezależnie od winy sprzedawcy³⁴². W tym kształcie zostało przejęte w znacznie późniejszym okresie do większości systemów prawnych opartych na tradycji rzymskiej, w tym niemieckiego Bürgerliches Gesetzbuch czy też francuskiego Kodeksu Napoleona. Mimo licznych zmian tych aktów prawnych obniżenie ceny należy zgodnie z nimi wciąż do klasycznego kanonu uprawnień przysługujących kupującemu niezależnie od winy i ogólnej odpowiedzialności odszkodowawczej sprzedawcy, który świadczył rzeczy wadliwe. Nie jest ono natomiast znane systemowi *common law*, pojawiło się w nim ono dopiero wskutek implementacji dyrektywy 1999/44/EC o niektórych aspektach sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z nią gwarancji (Wielka Brytania nie jest również sygnatariuszem Konwencji wiedeńskiej). Funkcję wyrównania uszczerbku w wartości świadczenia spełniało, i nadal spełnia w obrocie pozakonsumenckim, roszczenie o naprawienie szkody³⁴³, względnie zasady zapobiegania bezpodstawnemu wzbogaceniu³⁴⁴. Prawnicy tego kręgu kultury prawnej podkreślają w szczególności, że w systemie, w którym dłużnik nie może łatwo zwolnić się z odpowiedzialności odszkodowawczej, przydatność omawianego środka ogranicza się do przypadków, w których z powodu siły wyższej nie jest możliwa realizacja roszczenia odszkodowawczego w pełnym zakresie³⁴⁵.

Uprawnienie do obniżenia ceny zostało przejęte również do aktów prawnych o charakterze międzynarodowym, regulujących problematykę umowy sprzedaży. Konwencja wiedeńska Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów przyznaje je kupującemu w szerokim zakresie: w przeciwieństwie do innych środków przysługujących kupującemu w wypadku naruszenia umowy na podstawie tego aktu nie napotyka ono żadnych ograniczeń; w szczególności dla jego realizacji jest irrelewantne, czy naruszenie zobowiązania przez sprzedawcę ma charakter istotny (*fundamental breach of contract*), a jego skuteczności stoi na przeszkodzie jedynie doprowadzenie przez sprzedawcę przedmiotu świadczenia do stanu zgodnego z umową w akceptowalny dla kupującego sposób³⁴⁶ oraz odmowa kupującego umożliwienia sprzedawcy skorzystania przez niego z *right to cure*. Może ono przysługiwać nawet wówczas, gdy sam kupujący naruszył spoczywający na nim obowiązek powiadomienia o wadach towa-

³⁴² E. Jakab, *Diebische...*, s. 35, 47.

³⁴³ Por. G. Howells, *Implementation of EC Consumer Sales Directive in the United Kingdom* [w:] S. Grundmann, D. Medicus, W. Rolland, *Europäisches Kaufgewährleistungsrecht. Reform und Internationalisierung des deutschen Schuldrechts*, Köln–Berlin–Bonn–München 2000, s. 173, 178).

³⁴⁴ J.O. Honnold, *Uniform Law for International Sales*, The Hague 1999, s. 339.

³⁴⁵ J.O. Honnold, *Uniform...*, s. 337.

³⁴⁶ Zwracają na to uwagę U. Magnus, *Der Stand der internationalen Überlegungen: Die Verbrauchergüterkauf-Richtlinie und das UN-Kaufrecht* [w:] S. Grundmann i in., *Europäisches...*, s. 79 i P. Huber, *CISG – The Structure of Remedies*, *RebelsZ* 1/2007, s. 16.

ru i jest w stanie rozsądnie to usprawiedliwić (art. 44 Konwencji wiedeńskiej). Z drugiej jednak strony skorzystanie z tego instrumentu uzasadnia wyłącznie niezgodność towaru z umową, a nie inne przypadki naruszenia zobowiązania (ang. *non-performance*)³⁴⁷. Zostało wężiej ujęte uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia, natomiast w dyrektywie o sprzedaży konsumenckiej. Należy ono do uprawnień przysługujących konsumentowi – kupującemu w ramach sekwencji w drugiej kolejności, a zatem może zostać zrealizowane na równi z uprawnieniem do uchylenia umowy dopiero wówczas, gdy sprzedawca nie naprawił rzeczy wadliwej lub nie wymienił jej na rzecz wolną od wad (względnie skorzystanie z tych środków jest niemożliwe lub związane z nadmiernymi kosztami dla przedsiębiorcy). Jednocześnie jednak stanowi ono jedyny środek w przypadku braku wymiany lub naprawy wad nieistotnych, ponieważ kupującemu nie przysługuje wówczas uprawnienie do uchylenia umowy.

W projektach unifikacji prawa umów nastąpiło w odniesieniu do omawianego środka pewne przesunięcie akcentów. Żądanie obniżenia ceny nabrało przede wszystkim charakteru ogólnego, niezwiązanego z konkretną umową lub typem umów środka przysługującego wierzycielowi w każdym przypadku spełnienia przez dłużnika świadczenia w sposób niezgodny z treścią zobowiązania³⁴⁸ oraz stało się równorzędną alternatywą dla uchylenia umowy (odstąpienia od umowy), w różny sposób powiązanego z żądaniem wierzyciela lub uprawnieniem dłużnika do doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem. O ile PECL posługują się jeszcze zwrotem „may reduce the price” odsyłającym, nawet przy ekonomicznym rozumieniu pojęcia „ceny”, do świadczenia o charakterze pieniężnym, to już projekt *Acquis Group* mówi w tym miejscu „may reduce its own performance”, a zatem posługuje się najszerszym możliwym na gruncie tego projektu terminem dla opisanego świadczenia. Szczególne miejsce zajmuje w omawianym zakresie rozporządzenie 261/2004, dotyczące praw pasażerów lotniczych, w którym wskazano sztywno, w zależności od długości lotu, rozmiar obniżenia świadczenia w przypadku wykonania przewozu lotniczego w klasie niższej niż określona w treści zobowiązania. Specyfika rozporządzenia oraz motywy jego wprowadzenia nadają mu jednak charakter wyjątku i nie pozwalają na wywodzenie z niego daleko idących wniosków.

Możliwości obniżenia ceny w przypadku wadliwego świadczenia nie przewidują natomiast wprost Zasady międzynarodowych umów handlowych UNIDROIT. W komentarzu przyjęto jednak, że żądanie takie może być

³⁴⁷ Dyskusję nad poszerzeniem tego zakresu przytacza J.O. Honnold, *Uniform...*, s. 340 i n.; por. także uwagi u U. Huber [w:] P. Schlechtriem (red.), *Kommentar zum Einheitslichen UN-Kaufrecht – CISG*, München 2000, s. 569.

³⁴⁸ Na takie rozwiązanie w obowiązującym prawie europejskim zwraca uwagę O. Remien [w:] H. Schulze-Noltke, R. Schulze, *Europäisches Vertragsrecht im Gemeinschaftsrecht*, Köln 2002, podnosząc zarazem, że do uogólnienia tego środka w europejskich projektach kodyfikacyjnych należy podchodzić z dużą ostrożnością; wątpliwości tych nie podziela U. Magnus, *Das Recht der vertraglichen Leistungsstörungen und der Common Frame of References*, ZEuP 2007, nr 1, s. 274, nawet jeśli zauważa, że obniżenie świadczenia z natury nie może być zastosowane do pewnych umów, np. darowizny.

traktowane jako inny sposób usunięcia naruszenia (*other cure of defective performance*) w rozumieniu art. 7.2.3, w sytuacji gdy nie jest dopuszczalne domaganie się naprawy przedmiotu świadczenia³⁴⁹.

Skutki wykonania uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia i jego ewentualne kolizje z innymi środkami przysługującymi wierzycielowi w najszerszym zakresie regulują PECL; częściowe rozstrzygnięcie tego zagadnienia zawiera także Konwencja wiedeńska. Artykuł 9:401 (2) PECL przewiduje wprost, iż oświadczenie o obniżeniu świadczenia rodzi się po stronie podmiotu, który świadczył roszczenie o zwrot nadpłaconej części, ponadto rozstrzyga, że strona, która skorzystała z uprawnienia do obniżenia świadczenia, nie może podnosić dalszych roszczeń odszkodowawczych obejmujących zmniejszenie wartości przedmiotu świadczenia, ale pozostaje uprawniona do dochodzenia naprawienia szkody w pozostałym zakresie, jeśli spełnione są przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej. Konwencja wiedeńska zastrzega w tym miejscu jedynie (art. 50), że uprawnienie do obniżenia ceny przysługuje „niezależnie od tego, czy cena została już zapłacona”.

Przedstawiony powyżej rozwój instytucji obniżenia świadczenia pokazuje jej szczególny charakter, wynikający z jej funkcji – przywrócenia zakłóconej naruszeniem zobowiązania przez dłużnika pierwotnej równowagi świadczeń. Stąd też wynika akceptowane w kontynentalnej tradycji prawnej jej oderwanie od wystąpienia okoliczności, za które dłużnik ponosi odpowiedzialność (uzasadniających jego odpowiedzialność odszkodowawczą), połączone z ograniczeniem jej zakresu jedynie do wyrównania wartości świadczeń, do spełnienia których strony są zobowiązane. Sama ta zasada nie determinuje jednak jeszcze, jak należy ją zrealizować, dlatego też, jak pokazuje powyższa analiza, wskazane są jej uszczegółowienia w postaci wskazania porównywanych wartości, momentu ich ustalenia oraz, co nie wydaje się jednak palącą koniecznością, sposobu realizacji. Do podobnych wniosków prowadzi argumentacja prezentowana na tle systemu *common law*, wskazująca na zbędność odrębnego uprawnienia do obniżenia świadczenia w sytuacji, gdy dłużnik nie może łatwo zwolnić się z odpowiedzialności odszkodowawczej oraz jest zobowiązany do przeciwdziałania wystąpieniu bezpodstawnego wzbogacenia.

A.2.2. Zakres obniżenia świadczenia i moment miarodajny

Regulacje dotyczące zasady proporcjonalności obniżenia świadczenia realizowanego jedynie w odniesieniu do wartości świadczeń przewidziane są zarówno w kodeksie cywilnym, jak i projektach europejskich. Niekonsekwentnie natomiast kodeks cywilny określa rozmiar obniżenia świadczenia

³⁴⁹ UNIDROIT Principles Of International Commercial Contracts (Rome) 2004, s. 214, dokument dostępny również ze strony <http://www.UNIDROIT.org>; osiągnięcie takiego samego skutku na gruncie Zasad UNIDROIT przez potrącenie ceny z odszkodowaniem wzorem *common law* proponuje natomiast U. Drobnig, *Stand der internationalen Überlegungen: Die UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts* [w:] S. Grundmann i in., *Europäisches...*, s. 59.

w sposób względnie precyzyjny jedynie w odniesieniu do rzeczy wadliwej, będącej przedmiotem umowy sprzedaży. W pozostałych wypadkach zawiera jedynie wskazanie, że obniżenie wynagrodzenia lub czynszu winno nastąpić w odpowiednim stosunku, przez co również należy rozumieć stosunek wartości świadczenia wadliwego do niewadliwego.

Określenie rozmiaru obniżenia świadczenia zawiera art. 50 Konwencji wiedeńskiej. Zgodnie z nim obniżenie ceny powinno nastąpić w takim stosunku, w jakim wartość rzeczywiście spełnionego świadczenia w chwili jego dostawy pozostaje do wartości, jaką miałyby wówczas świadczenie prawidłowe. Podobną regułę przyjął również art. 9:401 (2) PECL. Normy odpowiedniej treści brak natomiast w dyrektywie o sprzedaży konsumenckiej. Z drugiej strony, sztywne stawki obniżenia świadczenia, którego niezgodność polega na dokonaniu przewozu lotniczego w niższej klasie, niż wynika z treści zobowiązania, zawiera rozporządzenie 261/2004 dotyczące praw pasażerów lotniczych. Rozporządzenie to zajmuje jednak szczególne miejsce wśród aktów europejskiego prawa prywatnego, a sztywne określenie zakresu obniżenia świadczenia nie ma waloru ogólnego. Przy otwartej formule „odpowiedniego” obniżenia pozostaje natomiast art. 8:301 (1) projektu *Acquis Group*.

Drugą istotną dla ustalenia zakresu obniżenia świadczenia element stanowi wskazanie momentu miarodajnego dla ustalenia stosunku wartości świadczenia spełnionego prawidłowo do świadczenia spełnionego w sposób stanowiący naruszenie zobowiązania. Konflikty mogą pojawiać się wówczas, gdy wartość przedmiotu świadczenia podlega zmianom wraz z upływem czasu. Zarówno PECL, jak i Konwencja wiedeńska wskazują, że stosunek wartości określa się według stanu z chwili faktycznego spełnienia świadczenia³⁵⁰. W kodeksie cywilnym, zarówno w przepisach o umowie sprzedaży, jak i umowie o dzieło i umowie najmu, brak natomiast wyraźnego określenia, jaki moment jest miarodajny dla ustalenia różnicy wartości.

A.3. Założenia politycznoprawne

Żądanie obniżenia ceny (świadczenia) zajmuje szczególne miejsce w systemie środków przysługujących wierzycielowi w przypadku nienależytego wykonania zobowiązania przez dłużnika. Decyzja o wprowadzeniu go do katalogu środków przysługujących wierzycielowi w każdym przypadku naruszenia zobowiązania rodzi konieczność dokładnego określenia zakresu tej instytucji. Z jednej strony bowiem podobną funkcję może spełnić roszczenie odszkodowawcze, z drugiej zaś stanowi ono swoisty odpowiednik uprawnienia dłużnika do doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem. Przyjęcie obowiązującej w polskiej doktrynie metody dyferencyjnej dla ustalenia wysokości szkody, a co za tym idzie – rozmiaru odszkodowania, pozwala na stwierdzenie, że gdyby zobowiązanie polegające na prze-

³⁵⁰ J. Hermanowski, J.D. Jastrzębski, *Konwencja...*, s. 152; J.O. Honnold, *Uniform...*, s. 337, zwraca uwagę, że reguła ta znajduje zastosowanie także wtedy, gdy dostawa realizowana jest z opóźnieniem; na takim założeniu opiera się zresztą analizowany przez niego przykład.

niesieniu własności rzeczy wykonano prawidłowo, w majątku wierzyciela znajdowałyby się rzecz o określonej wartości, tymczasem wierzyciel otrzymał przedmiot o wartości mniejszej. Różnica podlega zatem obowiązkowi naprawienia szkody. Sprawa komplikuje się nieco, jeżeli świadczenie dłużnika miało inny przedmiot, w szczególności polegało na świadczeniu usług, które nie doprowadziły do zwiększenia się majątku wierzyciela. Trudno wówczas stwierdzić, że majątek wierzyciela wskutek uzyskania usługi niższej jakości zwiększył się w stopniu mniejszym niż spodziewany. W ujęciu ekonomicznym należy raczej założyć, że gdyby wierzyciel był świadomy tego, jakiej jakości świadczenie otrzyma, w ogóle nie zawarłby umowy, albo byłby gotów ją zawrzeć, ale o ile sam byłby zobowiązany do spełnienia odpowiednio mniejszego świadczenia. Tak ujęty interes wierzyciel może zaspokoić, zmniejszając własne świadczenie w takim zakresie, by odpowiadało ono wartości uzyskanych przez niego usług. Takiemu celowi służy też norma wskazująca na zasadę proporcjonalnego obniżenia świadczenia. Różnica w stosunku do roszczenia odszkodowawczego przejawia się w dwóch aspektach: po pierwsze, dłużnik nie może zniweczyć uprawnienia drugiej strony do obniżenia własnego świadczenia, wskazując na to, że naruszenie zobowiązania wyniknęło z przyczyn leżących poza jego kontrolą, art. II:18 projektu³⁵¹, po drugie zaś – jego zakres jest ograniczony jedynie do różnicy wartości pomiędzy świadczeniem, które zostałyby spełnione w sposób zgodny z zobowiązaniem i świadczeniem rzeczywiście spełnionym (w sposób niezgodny z zobowiązaniem), nie obejmuje zatem innych strat ani utraconych korzyści strony uprawnionej.

Z drugiej strony, na gruncie obowiązujących przepisów dłużnik dysponuje ogólnym (art. 491 k.c.) lub szczególnym (art. 560 k.c.) uprawnieniem do następczego doprowadzenia swojego świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, mimo jego pierwotnego niewykonania lub nienależytego wykonania. Po stronie wierzyciela doprowadzenie do równowagi ekonomicznej świadczeń może przybrać właśnie postać uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia, a zatem zmiany treści zobowiązania w zakresie ograniczonym jedynie do rozmiaru świadczeń określonych w pierwotnej jego treści. Stanowi ono alternatywę dla uchylenia stosunku prawnego wskutek odstąpienia od umowy i pozwala zachować przedmiot świadczenia, który mimo wadliwości (szeroko rozumianej – w tym sensie zwrot ten będzie też używany w dalszej części uzasadnienia) zaspokaja potrzeby wierzyciela. Może

³⁵¹ Znaczenie tej okoliczności podkreślają: w odniesieniu do art. 50 CISG F. Zoll, *UN-Kaufrecht und Common Frame of Reference im Bereich der Leistungsstörungen: Ein Beitrag aus der Perspektive der Acquis Group*, ZEuP 2007, nr 1, s. 234 oraz do art. 9:401 PECL M. Schmidt-Kessel, *Remedies for Breach of Contract in European Private Law – Principles of European Contract Law, Acquis Communautaire and Common Frame of References* [w:] R. Schulze, *New Features in Contract Law*, München 2007, s. 191; A.M. Mancaloni [w:] L. Antonioli, A. Veneziano (red.), *Principles of European Contract Law and Italian Law*, The Hague 2005, s. 442, wskazuje nawet, że brak uprawnienia do obniżenia świadczenia w przypadku wystąpienia siły wyższej prowadzi do nieakceptowalnych efektów (przynajmniej z punktu widzenia prawa włoskiego) i w razie braku szczególnej normy winno ono być wywiedzione z zasad ogólnych. Pogląd ten wydaje się bardzo daleko idący, jakkolwiek pokazuje znaczenie omawianej instytucji.

ono odgrywać szczególną rolę wówczas, gdy zwrot spełnionych świadczeń w naturze po odstąpieniu od umowy nie jest możliwy i zastępować w tym zakresie (ewentualny) obowiązek wynagrodzenia za spełnione świadczenie oraz służyć przywróceniu równowagi kontraktowej w sytuacjach, w których stopień naruszenia zobowiązania nie uzasadnia uchylenia całego stosunku zobowiązaniowego.

Żądanie obniżenia ceny wykazuje również pewne podobieństwo do możliwości odstąpienia od części umowy obejmującej świadczenie podzielne (art. 491 §2 k.c.), jako że to ostatnie prowadzi również do sytuacji, w której wierzyciel zachowuje świadczenie spełnione nienależycie (częściowo), a jednocześnie zwalnia się (na przyszłość) z obowiązku spełnienia części własnego świadczenia. Jednocześnie w tej formie stanowi ono wyjątek od zasady *pacta sunt servanda*, pozwalając na dokonanie zmiany treści stosunku prawnego ukształtowanego umową, w drodze czynności jednostronnej, jako reakcję na niedochowanie postanowień umowy przez jedną ze stron.

Opisane powyżej funkcje, a nawet kształt prawny uprawnienia do obniżenia ceny nie są specyficzne tylko dla umowy sprzedaży. Dlatego może ono odegrać taką samą ekonomiczną rolę w przypadku innych stosunków prawnych. Jest ono również stosunkowo łatwe do realizacji wówczas, gdy świadczenie drugiej strony (wierzyciela) ma charakter pieniężny, niezależnie od tego, czy przyjmuje postać ceny czy wynagrodzenia. Podobnie nic nie stoi na przeszkodzie przyznaniu takiego uprawnienia w innych wypadkach, gdy świadczenie podlegające zmniejszeniu jest podzielne. W ujęciu celowościowym racjonalne jest zatem dodanie uprawnienia do obniżenia świadczenia do katalogu ogólnych środków służących wierzycielowi w przypadku spełnienia przez dłużnika świadczenia w sposób niezgodny z zobowiązaniem. Już w obowiązującym stanie prawnym można twierdzić, że żądanie obniżenia ceny stanowi uniwersalny środek przysługujący wierzycielowi w przypadku spełnienia przez dłużnika świadczenia w sposób niezgodny z treścią zobowiązania. Rozproszenie norm w części szczególnej prawa zobowiązań nie znajduje logicznego uzasadnienia, tym bardziej że niektóre spośród odesłań zawierają nakaz jedynie odpowiedniego stosowania przepisów o sprzedaży lub najmie, budząc w tym zakresie uzasadnione wątpliwości. Deficyt daje się dostrzec w odniesieniu do umowy o świadczenie usług faktycznych, do której stosuje się odpowiednio przepisy o zleceniu (art. 750 k.c.). Nawet jeżeli świadczenie zostało spełnione nieprawidłowo, jedynym środkiem przysługującym wierzycielowi jest roszczenie o naprawienie szkody. Tymczasem, jak wskazano już powyżej, w ujęciu ekonomicznym w wielu sytuacjach nienależytego wykonania zobowiązania przez zleceniobiorcę, dający zlecenie znajduje się w analogicznej sytuacji jak kupujący, który otrzymał rzecz obarczoną wadami. Przysługujące wówczas roszczenie odszkodowawcze, którego realizacja może napotkać trudne do przewyżyczenia przeszkody (wynikające między innymi również z praktycznych konsekwencji stosowania dyferencyjnej metody ustalenia szkody), zarówno w obowiązującym stanie prawnym, jak i na gruncie niniejszego projektu, uzależnione jest ponadto od spełnienia kwalifikowanych przesłanek; jakkolwiek w projekcie zrezygnowano z tradycyjnego powiązania

odpowiedzialności odszkodowawczej z subiektywnie rozumianą winą³⁵². Żądanie obniżenia ceny, wraz z uprawnieniem do odstąpienia od umowy oraz żądaniem doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem przez wymianę lub naprawę przedmiotu doznaje natomiast jedynie nielicznych ograniczeń. W odniesieniu do obniżenia świadczenia bariery w jego realizacji stanowią, w myśl projektu: niemajątkowy charakter niedogodności wynikającej z nienależytego wykonania zobowiązania, wynikający z komentowanego art. II:15 projektu oraz okoliczność, że naruszenie zobowiązania wynika z przyczyn dotyczących wierzyciela (art. II:2 § 2 projektu). Także wówczas, gdy dłużnik doprowadził przedmiot świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem (art. II:8 § 2 projektu), możliwość obniżenia własnego świadczenia przez wierzyciela staje się bezprzedmiotowa, chyba że zachodzą okoliczności określone w art. II:17 projektu (tj. wartość świadczenia doprowadzonego do stanu zgodnego z zobowiązaniem jest niższa niż wartość świadczenia spełnionego od początku prawidłowo).

W prawie europejskim daje się zauważyć tendencję do zrywania związku pomiędzy żądaniem obniżenia ceny i tradycyjnie pojmowaną rękojmią za wady rzeczy sprzedanej. W szczególności konieczność implementacji dyrektyw z zakresu prawa konsumenckiego prowadzi do pojawiania się uprawnienia do obniżenia przez konsumenta własnego świadczenia w związku z różnymi stosunkami prawnymi (oprócz umowy sprzedaży konsumenckiej także na przykład umowa o imprezę turystyczną), jeszcze bardziej rozbijając system środków przysługujących zgodnie z obowiązującym prawem w przypadku nienależytego wykonania zobowiązania.

Przyznanie wierzycielowi uprawnienia do obniżenia świadczenia, na takich samych zasadach jak uprawnienia do odstąpienia od umowy oraz doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, w każdym wypadku naruszenia zobowiązania w inny sposób niż przez jego niewykonanie stanowi w konsekwencji rozwiązanie spójne systemowo, zapewniające wierzycielowi mechanizm przywrócenia równowagi kontraktowej niezależnie od tego, czy dany stosunek prawny został szczegółowo uregulowany w ustawie (umowa nazwana danego typu), czy strony nadały mu indywidualny kształt (umowa mieszana, umowa nienazwana). Jego realizacji służy zarówno ujęcie obniżenia świadczenia w art. II:8 § 1 projektu, jak i przede wszystkim szeroki zakres zastosowania komentowanego art. II:15 projektu ograniczającego jedynie w nieznacznym stopniu zakres zastosowania tej instytucji.

Szczególne miejsce zajmuje żądanie obniżenia ceny (świadczenia), wówczas gdy wierzycielowi nie przysługuje uprawnienie do odstąpienia od umowy ze względu na to, że wady przedmiotu świadczenia nie są istotne, lecz

³⁵² W jej miejsce projekt przewiduje bardziej, choć nie w pełni, zobiektywizowaną okoliczność wyłączającą odpowiedzialność odszkodowawczą: dłużnik nie jest zobowiązany do naprawienia szkody, jeżeli naruszenie zobowiązania wyniknęło z przyczyn leżących poza jego kontrolą, których skutkiem nie można było zapobiec nawet przy dochowaniu należytej staranności; art. II:18 projektu.

mają charakter majątkowy (por. art. 621, art. 637 § 2, art. 664 § 1 k.c., art. 8 ust. o sprz. kons., a także art. 8.301 [1] zd. 2 projektu *Acquis Group*³⁵³).

Skoro celem żądania obniżenia ceny jest przywrócenie równowagi ekonomicznej leżącej u podstaw umowy, zakłóconej niezgodnym z treścią zobowiązania spełnieniem świadczenia przez dłużnika, to ma ono walor ogólny i nie powinno ograniczać się jedynie do tych przypadków, w których świadczenie drugiej strony (wierzyciela) ma charakter pieniężny. Jednocześnie jednak może zostać, co do zasady, zrealizowane tylko wówczas, gdy charakter tego świadczenia pozwala na jego obniżenie, a zatem obok świadczeń pieniężnych także w przypadku innych świadczeń podzielnych, w szczególności świadczenia rzeczy oznaczonych co do gatunku. Jednocześnie jednak taki jego charakter przesądza, że konieczna jest wyraźna norma zawężająca zakres zastosowania tej instytucji jedynie do strat po stronie wierzyciela, realizujących się w otrzymaniu przedmiotu (uzyskaniu świadczenia) o wartości niższej niż spodziewana. Dalej idące negatywne konsekwencje majątkowe wynikające z naruszenia zobowiązania przez dłużnika mogą podlegać jedynie obowiązkowi naprawienia szkody na zasadach wynikających z art. II:18 i n. projektu. Uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia uzupełnia bowiem środki służące wykonaniu zobowiązania zgodnie z jego treścią i z tego względu może obejmować jedynie konsekwencje dotyczące samego świadczenia (przedmiot świadczenia), a nie innych prawnie chronionych dóbr wierzyciela. Na marginesie należy w tym miejscu zwrócić tylko uwagę, że w sytuacji, gdy świadczenie nie jest podzielne, w grę może wchodzić także żądanie dopłaty określone w art. II:16 projektu.

Obniżenie świadczenia ma zmierzać do stworzenia takiego stanu, jakby wadliwe świadczenie było od początku przedmiotem zobowiązania, a późniejsze zmiany wartości nie powinny być uwzględniane³⁵⁴. Taki skutek mógłby zostać osiągnięty najpełniej wówczas, gdyby miarodajny dla określenia rozmiaru obniżenia świadczenia był stosunek wartości (cen) świadczeń z chwili powstania zobowiązania. Uwzględnienie innych interesów (w tym w pewnym zakresie interesu dłużnika) prowadzi jednak do wniosku, że w grę wchodzi również inne możliwości: data powstania zobowiązania, termin spełnienia świadczenia określony w treści zobowiązania, termin faktycznego spełnienia świadczenia, data złożenia oświadczenia o obniżeniu świadczenia przez wierzyciela, czy nawet – wzorem obowiązującej regulacji odszkodowania – z chwili orzekania (ustalenia rozmiaru obniżenia świadczenia). Ocena według chwili faktycznego spełnienia świadczenia, jak ma to miejsce na gruncie Konwencji wiedeńskiej i PECL, pozwala na przykład zastępować odszkodowanie w tych przypadkach, w których cena towaru

³⁵³ O. Lando, *Salient Features of the Principles of European Contract Law* [w:] P. Šaračević, P. Volken (red.), *The International Sale of Goods Revisited*, The Hague–London–New York 2001, s. 190, widzi w tej regulacji przejaw zasady dobrej wiary, zgodnie z którą środki winny być adekwatne do uciążliwości.

³⁵⁴ U. Huber [w:] P. Schlechtriem (red.), *Kommentar...*, s. 566.

spadła w okresie pomiędzy zawarciem umowy a spełnieniem świadczenia, albo gdy kupujący nabywa towary nie w celu ich dalszej sprzedaży³⁵⁵.

Twórcy projektu nie zdecydowali się na wprowadzenie normy określającej skutki wykonania uprawnienia do obniżenia przez wierzyciela własnego świadczenia, zakładając, że problem ten będzie rozstrzygany na podstawie regulacji ogólnych (potrącenie, bezpodstawne wzbogacenie).

B. Komentarz

B.1. Cel i znaczenie regulacji

Regulacja zawarta w art. II:15 projektu przesądza, że uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia przysługuje wierzycielowi w przypadku, gdy jego świadczenie jest podzielne, w szczególności pieniężne, a druga strona spełniła świadczenie, naruszając zobowiązanie w rozumieniu art. II:1 §2 projektu. Stanowi ono alternatywę dla zniweczenia stosunku prawnego przez odstąpienie od umowy, a jego wykonanie prowadzi do wygaśnięcia uprawnienia do odstąpienia od umowy oraz żądania doprowadzenia przedmiotu świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem na podstawie art. II:4 §3 projektu. Uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia przyznane zostało wierzycielowi jednocześnie z uprawnieniem do żądania doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem tak, że nie jest konieczne zachowywanie sekwencji uprawnień, obowiązującej aktualnie na podstawie ustawy o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej. Dłużnikowi przysługuje natomiast, na takich samych zasadach jak w stosunku do uprawnienia do odstąpienia od umowy, uprawnienie niweczące, polegające na doprowadzeniu świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem.

Odrębną regułą projekt wprowadza w odniesieniu do stosunków z udziałem konsumenta, w których konsument, składając oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia, może wskazać przedsiębiorcy sposób doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem. Regulacja taka uzasadniona jest koniecznością poprawnej implementacji dyrektywy o sprzedaży konsumenckiej, zgodnie z którą konsumentowi winno przysługiwać uprawnienie do określenia według swojego wyboru sposobu doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, wiążącego dla przedsiębiorcy. Oświadczenie o obniżeniu świadczenia konsumenta może stać się skuteczne dopiero wówczas, gdy wskazany przez niego środek okaże się nieefektywny czy to ze względu na brak podjęcia przez przedsiębiorcę działań zmierzających do doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, czy też niemożliwość naprawy lub wymiany rzeczy, względnie konieczność poniesienia nadmiernych kosztów przez przedsiębiorcę albo nadmierne trudności dla konsumenta związane ze środkiem wybranym przez przedsiębiorcę (art. II:10 §2 projektu).

³⁵⁵ Tak w odniesieniu do Konwencji wiedeńskiej U. Huber [w:] P. Schlechtriem (red.), *Kommentar...*, s. 566–567.

Artykuł II:15 projektu zawiera równocześnie w pierwszym zdaniu określenie rozmiaru obniżenia świadczenia. Winno ono nastąpić w takim stosunku, w jakim wartość spełnionego świadczenia z zobowiązania wzajemnego pozostaje do wartości, którą miałyby świadczenie, gdyby zobowiązanie wykonano prawidłowo. Nie chodzi zatem o doprowadzenie zawsze do sytuacji, w której druga strona stosunku zobowiązaniowego będzie zobowiązana do zapłaty rynkowej ceny za otrzymane (wadliwe) świadczenie. Tak będzie z pewnością wówczas, gdy uzgodnione przez strony świadczenia odpowiadają stosunkom rynkowym. Przepis ten pozwala jednak także na uwzględnienie subiektywnej ekwiwalentności świadczeń ustalonej przez strony. Świadczenie wierzyciela ulega bowiem redukcji o taki ułamek, wyrażony typowo w procentach, w jakim wartość świadczenia spełnionego z naruszeniem zobowiązania pozostaje w stosunku do świadczenia spełnionego prawidłowo. W sytuacji zatem, gdy cena ustalona przez strony przewyższała cenę rynkową, po obniżeniu będzie ona również podwyższona w stosunku do wartości rynkowej spełnionego świadczenia. Analogicznie przedstawiać się będzie sytuacja odwrotna (cena ustalona przez strony jest niższa niż cena rynkowa danego świadczenia).

Zmiany cen następujące niekiedy ze znaczną szybkością rodzą ryzyko sporów co do ustalenia różnicy wartości spełnionego wadliwego i hipotetycznego prawidłowo spełnionego świadczenia. W celu uniknięcia tego typu wątpliwości projekt przewiduje w art. II:15, że różnicę wartości świadczeń ustala się według cen obowiązujących w chwili, w której zobowiązanie winno być spełnione zgodnie z treścią zobowiązania. Zawiera zatem wskazanie momentu miarodajnego dla określenia stosunku wartości świadczeń. Z punktu widzenia wierzyciela oznacza to, że z jednej strony nie będzie on ponosił ryzyka wzrostu cen przedmiotu świadczenia w okresie pomiędzy wynikającym z zobowiązania terminem spełnienia świadczenia i jego faktycznym spełnieniem, jak miałyby to miejsce wówczas, gdyby miarodajne były ceny z chwili rzeczywistego spełnienia świadczenia. Jednocześnie świadczenie wierzyciela może ulec obniżeniu także wówczas, gdy w terminie uzyskuje on świadczenie niepełnowartościowe, którego cena, równoległe z ceną świadczenia pełnowartościowego, znacznie wzrosła. Przyjęta regulacja ułatwia również wierzycielowi ocenę, który z przysługujących mu środków jest korzystniejszy: termin spełnienia świadczenia wynikający z treści zobowiązania jest mu znany i na podstawie oceny zmian zachodzących na rynku może stosunkowo łatwo ustalić, czy jego interesom odpowiada bardziej odstąpienie od umowy i odzyskanie całości swojego świadczenia, czy zatrzymanie wadliwego przedmiotu świadczenia w zamian za redukcję własnego świadczenia. Tymczasem powiązanie rozmiaru obniżenia świadczenia z chwilą faktycznego spełnienia świadczenia rodzi niepewność po stronie wierzyciela i pozwala dłużnikowi pozostającemu w opóźnieniu na pewną manipulację terminem spełnienia świadczenia na swoją korzyść. Powiązanie rozmiaru obniżenia świadczenia z chwilą, w której świadczenie powinno być zostało spełnione zgodnie z treścią zobowiązania, prowadzi przy tym do pewnych korekt na korzyść dłużnika, osłabiających znaczenie obniżenia świadczenia na rzecz odstąpienia od umowy (por. przykłady).

B.2. Kontekst regulacji – zakres zastosowania

B.2.1. Przesłanki obniżenia własnego świadczenia przez wierzyciela

Uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia przysługuje w przypadku, gdy strony wiąże stosunek prawny, z którego wynikają zobowiązania o charakterze wzajemnym; tylko wówczas można bowiem, w myśl komentowanego art. II:15 projektu, ustalić stosunek wartości świadczeń. Projekt nie definiuje pojęcia zobowiązania wzajemnego, jakkolwiek wiąże z tą kwalifikacją określone skutki prawne. Zobowiązanie wzajemne stanowi kategorię szerszą niż występująca w obowiązującym kodeksie cywilnym umowa wzajemna. Na podstawie norm określających skutki zobowiązania wzajemnego należy przyjąć, że kategoria ta obejmuje takie stosunki prawne, niezależnie od źródła ich powstania, w których obowiązek jednego podmiotu jest ściśle powiązany z obowiązkiem, który inny podmiot ma wykonać w stosunku do niego. Wzajemność obowiązków może wynikać również z faktu, że ich źródło stanowi to samo zdarzenie prawne (np. odstąpienie od umowy, w której świadczenia miały charakter wzajemny). Tak ujęty zakres zastosowania uprawnienia do obniżenia świadczenia nie ogranicza się zatem jedynie do zobowiązań wynikających z umów i wykracza poza tradycyjne ujęcie obniżenia ceny lub wynagrodzenia. W każdej sytuacji, w której można przyjąć, że zobowiązania stron wynikające z innych źródeł mają charakter wzajemny, jak na przykład zobowiązania do zwrotu przedmiotu świadczenia po wykonaniu uprawnienia do odstąpienia od umowy, strona może obniżyć własne świadczenie, o ile są spełnione dalsze przesłanki tego uprawnienia.

Opisywane uprawnienie przysługuje na równi z innymi środkami przyznanymi wierzycielowi w przypadku naruszenia zobowiązania. Nie może ono jednak zostać zrealizowane we wszystkich przypadkach, lecz jedynie wówczas, gdy spełnione są następujące przesłanki:

- a) świadczenie zostało spełnione co najmniej częściowo;
- b) spełnienie świadczenia nastąpiło w sposób niezgodny z treścią zobowiązania w rozumieniu art. II:1 §2 projektu;
- c) naruszenie zobowiązania ma charakter majątkowy, tzn. pomiędzy wartością rzeczywiście spełnionego świadczenia a wartością hipotetycznego prawidłowo spełnionego świadczenia występuje różnica, którą da się wyrazić w pieniądzu;
- d) świadczenie wzajemne strony wykonującej uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia ma charakter majątkowy i jest podzielne, niekoniecznie pieniężne.

Strona może zrealizować omawiane uprawnienie także wówczas, gdy nie przysługuje jej możliwość odstąpienia od umowy ze względu na nieistotność naruszenia (art. II:9 projektu), jak też w sytuacji, gdy z przyczyn określonych w art. II:4 §1 w zw. z art. II:4 §3 *in fine* projektu wykluczone jest domaganie się doprowadzenia przedmiotu świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem. Co więcej, jeżeli ani doprowadzenie świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, ani odstąpienie od umowy nie jest (w sensie prawnym) możliwe, uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia we wskazanym w komentowanym art. II:15 projektu zakresie staje się jedynym środkiem

przysługującym stronie, która przyjęła świadczenie spełnione w sposób naruszający zobowiązanie.

Oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia jest jednak bezskuteczne, jeżeli niezwłocznie po złożeniu oświadczenia dłużnik doprowadził przedmiot świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem (art. II:8 §2 projektu). O takiej sytuacji można mówić dopiero wtedy, gdy czynności dłużnika doprowadzą do pełnej zgodności świadczenia z treścią zobowiązania (z zastrzeżeniem, że oczywiście nie jest możliwe doprowadzenie do stanu takiego, jakby od początku przedmiot świadczenia odpowiadał treści zobowiązania – doprowadzenie świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem nie obejmuje „wadliwości” wynikającej ze spełnienia świadczenia w terminie późniejszym niż wynikający z treści zobowiązania). Analizę przypadków, w których realizacja *right to cure* nie prowadzi do pełnej zgodności świadczenia z treścią zobowiązania, por. w uzasadnieniu do art. II:17 projektu. W tym miejscu należy jedynie zauważyć, że jeżeli wierzyciel w miejsce wadliwego przedmiotu przyjął zaproponowany przez dłużnika przedmiot pozbawiony pierwotnej niezgodności, lecz niezgodny w inny sposób z treścią zobowiązania (wymiana), konieczne będzie ponowne skorzystanie z procedury określonej w art. II:8 projektu. Nie można argumentować, że brak doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem powoduje, że w pełni skuteczne jest pierwotne oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia. Przemawia przeciwko temu przede wszystkim okoliczność, że wierzyciel nie ma już pierwotnego przedmiotu świadczenia pod swoją kontrolą i nadmiernie uciążliwe byłoby nakładanie na dłużnika obowiązku ponownego wydania mu tegoż wadliwego przedmiotu. W świetle art. II:15 projektu oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia w stosunku do przedmiotu świadczonego w miejsce pierwotnie wadliwej rzeczy będzie odnosiło się również do innych wartości: w tej sytuacji miarodajny spadek wartości dotyczy rodzaju wadliwości przedmiotu świadczonego w trybie wymiany, nie zaś wadliwości, którą dotknięte było pierwotne świadczenie (por. przykłady).

Oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia jest ważne od chwili jego złożenia, lecz może stać się bezskuteczne wówczas, gdy dłużnik wykona swoje uprawnienie do doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem. Przy takiej konstrukcji nie jest konieczne (powtórne) składanie oświadczenia o obniżeniu świadczenia po upływie terminu, w którym można było oczekiwać, że dłużnik doprowadzi świadczenie do stanu zgodnego z zobowiązaniem (*verba legis* – niezwłocznie). W szczególności na uwagę zasługuje fakt, że zdarzenia zaszły w tym okresie nie mają wpływu na zakres obniżenia świadczenia uregulowany w art. II:15 projektu. Powstaje jednak okres niepewności co do tego, czy oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia wywoła zamierzone skutki i z tego względu realizacja wypływających z niego uprawnień może nastąpić dopiero po upływie terminu niezwłoczności; nawet wówczas należy przyjąć, że materialno-prawne skutki tego oświadczenia nastąpiły już z chwilą jego złożenia. W sytuacji natomiast, gdy doprowadzenie świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem nie jest możliwe lub pociąga za sobą nadmierne koszty, oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia nie może stać się bezskuteczne. Nie powstaje wówczas stan niepewności i roszczenia wynikające z oświadczenia o obniżeniu świad-

czenia mogą zostać zrealizowane wraz z jego złożeniem. Odmienne natomiast, jeżeli nie jest dopuszczalne odstępnie od umowy ze względu na to, że naruszenie zobowiązania nie jest istotne, dłużnik nadal może skorzystać z uprawnienia do doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, a oświadczenie o obniżeniu świadczenia drugiej strony stanie się skuteczne dopiero wówczas, gdy dłużnik swojego uprawnienia nie wykona.

Częściowo odmienne zasady wprowadzone zostały w odniesieniu do przypadków, gdy stroną uprawnioną do złożenia oświadczenia o obniżeniu własnego świadczenia jest konsument, dokonujący czynności z przedsiębiorcą. Składając to oświadczenie, konsument może równocześnie wskazać przedsiębiorcy sposób doprowadzenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem. Przy wykonywaniu *right to cure* przedsiębiorca jest związany sposobem wskazanym przez konsumenta w tym sensie, że tylko doprowadzenie świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem w sposób wskazany przez konsumenta może pozbawić skuteczności jego oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia. Dopiero wówczas, gdy wskazany przez konsumenta sposób jest niemożliwy lub wymaga poniesienia przez przedsiębiorcę nadmiernych kosztów, przedsiębiorca może doprowadzić świadczenie do stanu zgodnego z zobowiązaniem w inny, wybrany przez siebie sposób. Odmowę przyjęcia innego sposobu doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, zaproponowanego przy spełnieniu powyższych przesłanek przez przedsiębiorcę, uzasadnia po stronie konsumenta wyłącznie okoliczność, że sposób ten prowadziłby dla niego do nadmiernych trudności (art. II:10 § 2 projektu). W zakresie realizacji swoich uprawnień przedsiębiorca jest zatem ograniczony wskazaniem poczynionym przez konsumenta, a równocześnie może on wybrać bardziej dogodny dla siebie sposób dopiero wówczas, gdy spełnione są dalsze przesłanki, w szczególności nie prowadzi on do nadmiernych trudności po stronie konsumenta. Uprawnienia do doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, prowadzącego do pozbawienia skuteczności oświadczenia o obniżeniu świadczenia przez konsumenta, przedsiębiorca nie może zrealizować także wówczas, gdy konsument wcześniej bezskutecznie domagał się od przedsiębiorcy usunięcia niezgodności przedmiotu świadczenia z zobowiązaniem, chyba że wskazał sposób niemożliwy lub wiążący się z nadmiernymi kosztami (art. II:8 § 4 projektu).

B.2.2. Skutki wykonania uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia przez wierzyciela

Projekt nie określa wyraźnie, jakie są konsekwencje złożenia oświadczenia o obniżeniu własnego świadczenia. Jak się wydaje, powinny tu wchodzić w grę zasady ogólne (w tym miejscu sformułowane na podstawie obowiązującego kodeksu cywilnego). Jeżeli strona uprawniona do obniżenia własnego świadczenia nie spełniła jeszcze swojego świadczenia, konsekwencją wykonania omawianego uprawnienia jest częściowe zwolnienie jej z obowiązku świadczenia (modyfikacja treści zobowiązania). W sytuacji natomiast, gdy świadczenie zostało już spełnione, uprawniony może domagać się zwrotu części spełnionego świadczenia zgodnie z przepisami regulującymi zwrot bezpodstawnego wzbogacenia („podstawa świadczenia odpadła”).

B.2.3. Zasada stosunkowego obniżenia świadczenia

Dla określenia zakresu obniżenia świadczenia konieczne jest ustalenie wartości dwóch świadczeń: rzeczywiście spełnionego i tego, które powinno zostać spełnione zgodnie z treścią zobowiązania. Należy zwrócić uwagę, że projekt posługuje się szerokim pojęciem „wartości świadczenia”, a nie wartości przedmiotu świadczenia, dzięki czemu objęte są omawianą regulacją wszelkie typy świadczeń wzajemnych, których przedmiotem są zarówno towary, jak i usługi, a nawet inne postacie świadczenia, na przykład nieczynienie, a ponadto pozwala na uwzględnienie szerszego kontekstu, wychodzącego poza samą wartość przedmiotu świadczenia. O ile realizacja tej zasady nie napotka większych trudności w sytuacji, gdy przedmiotem świadczenia są towary lub usługi mające swoje ceny rynkowe i łatwo dostępne, o tyle może nastroić problemów praktycznych przy świadczeniach zindywidualizowanych wyłącznie na potrzeby konkretnego wierzyciela i tam, gdzie dla danego świadczenia nie występuje relewantny rynek (por. uwagi w pkt. B.3.4).

B.2.4. Chwila ustalenia stosunku wartości

W odniesieniu do określenia chwili ustalenia stosunku wartości świadczeń projekt przyjmuje zasadę nieco odmienną niż Konwencja wiedeńska, wskazując, iż momentem miarodajnym są ceny z chwili, w której zgodnie z treścią zobowiązania świadczenie powinno być zostać spełnione, nie zaś z daty faktycznego ich spełnienia. Zmiana cen świadczenia (niezależnie, prawidłowego czy wadliwego) w okresie pomiędzy powstaniem zobowiązania i datą jego terminowego spełnienia może zatem wywierać wpływ na rozmiar omawianego uprawnienia, w szczególności wówczas, gdy ceny świadczenia prawidłowego i nieprawidłowego wzrastały lub spadały nierównomiernie. Uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia, podobnie jak na gruncie Konwencji wiedeńskiej, przejmuje natomiast częściowo funkcję odszkodowawczą w zakresie utraconych przez drugą stronę korzyści, jeżeli wartość świadczenia (wadliwego) wzrosła w chwili jego spełnienia w znacznym stopniu w stosunku do wartości świadczenia spełnionego prawidłowo. Takie ukształtowanie zakresu obniżenia świadczenia uwzględnia w pewnym sensie interes dłużnika, dla którego nawet spełnienie świadczenia niewłaściwej jakości wiąże się z koniecznością poniesienia większych wydatków, jakkolwiek zmniejsza to atrakcyjność omawianej instytucji i w pewnym zakresie narusza jego tradycyjną funkcję doprowadzenia do takiego stanu, jakby nieprawidłowe świadczenie od początku stanowiło przedmiot zobowiązania. Funkcję odszkodowawczą dla wierzyciela może ono pełnić wówczas, gdy świadczenie spełniane jest po terminie, a w tym okresie relewantne ceny wzrosły³⁵⁶. Warto jednak zauważyć, że w sytuacji, w której wierzyciel nie może dochodzić naprawienia szkody, a ceny na relewantnym rynku wzrosły w okresie pomiędzy powsta-

³⁵⁶ J.O. Honnold, *Uniform...*, s. 338, wskazuje, że niezależnie od tego, w którą stronę nastąpiła zmiana cen, skorzystanie z możliwości odstąpienia od umowy lub domagania się odszkodowania zawsze będzie prowadzić do rezultatów korzystniejszych dla kupującego; zakres zastosowania obniżenia ceny jest jego zdaniem w konsekwencji bardzo wąski i obejmuje wady nieistotne oraz rzadko zdarzające się w praktyce przypadki siły wyższej.

niem zobowiązania i ustalonym terminem jego spełnienia, regulacja zakresu obniżenia szkody stanowi element redystrybucji ryzyka pomiędzy strony umowy: ryzyko zajścia nieprzewidzianych zdarzeń prowadzących do wahań cen będzie częściowo przerzucone na wierzyciela.

B.2.5. Treść oświadczenia o obniżeniu własnego świadczenia. Charakter art. II:15 projektu

Treści oświadczenia o obniżeniu świadczenia nie określa ani art. II:8, ani art. II:15 projektu. Podstawowe zagadnienie wiąże się z odpowiedzią na pytanie, czy konieczne dla skuteczności tego oświadczenia jest wskazanie rozmiaru obniżenia świadczenia. Nie ulega wątpliwości, że w przypadku realizacji przez wierzyciela prawa do obniżenia własnego świadczenia przed jego spełnieniem albo w trybie potrącenia, czy nawet przez żądanie zapłaty, jego rozmiar musi wynikać z treści oświadczenia. Paradygmat zarysowanego problemu stanowić będzie sytuacja, w której wierzyciel określi rozmiar obniżenia w zakresie przekraczającym granice określone przez komentowany art. II:15 projektu. W świetle jego precyzyjnego brzmienia element ten nie powinien jednak decydować o skuteczności samego oświadczenia o obniżeniu świadczenia wzajemnego. Przypadków złożenia oświadczenia o obniżeniu świadczenia wzajemnego bez jakiegokolwiek wskazania jego rozmiaru raczej nie należy się natomiast w praktyce spodziewać.

Komentowany art. II:15 projektu ma zdecydowanie charakter bezwzględnie obowiązujący w tym znaczeniu, że strony nie mogą umownie określić rozmiaru obniżenia świadczenia w granicach przekraczających porównanie wartości świadczenia „prawidłowego” i „wadliwego”, a zatem wciągnąć w jego zakres na przykład utraconych zysków. Nie oznacza to oczywiście zupełnego braku akceptacji dla klauzul zaostrzających odpowiedzialność dłużnika; będą one jednak podlegać kontroli z punktu widzenia kryteriów odpowiedzialności odszkodowawczej, nie zaś – obniżenia własnego świadczenia. Trudniejsza jest natomiast ocena klauzul zawężających zakres obniżenia świadczenia, na przykład do połowy wysokości różnicy wartości świadczeń. Rozważania dotyczące zasady ponoszenia przez dłużnika ekonomicznego ryzyka obniżenia świadczenia przez wierzyciela, w szczególności jego oderwanie od okoliczności leżących pod kontrolą dłużnika, uzasadniają tezę, że należałoby je traktować na równi z ograniczeniem roszczenia o wykonanie zobowiązania. Inaczej bowiem uległaby wypaczeniu funkcja obniżenia świadczenia zmierzająca do przywrócenia równowagi świadczeń.

Ostatnie zagadnienie związane z omawianą w tym miejscu problematyką wiąże się z dopuszczalnością umownych zmian momentu miarodajnego dla określenia stosunku świadczeń, a co za tym idzie – charakterem normy wynikającej z art. II:15 zd. 2 projektu. W tym zakresie swoboda kontraktowa winna być dopuszczalna w stosunkowo szerokim zakresie, zarysowanym w pierwszej kolejności przez kryteria określone w art. II:1 § 4 projektu i uzupełnionym przez zakaz przekraczania granic uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia zarysowanych powyżej, tj. jego umiejscowienia pomiędzy roszczeniem odszkodowawczym a roszczeniem o wykonanie zobowiązania.

B.3. Wykładnia

B.3.1. Majątkowy charakter naruszenia zobowiązania

Uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia przysługuje stronie umowy wówczas, gdy świadczenie zostało spełnione z naruszeniem zobowiązania w rozumieniu art. II:1 §2 projektu. Nie powstaje ono jednak we wszystkich wymienionych tam przypadkach, w szczególności rodzi je dopiero spełnienie świadczenia co najmniej w części. Uprawnienie do obniżenia świadczenia stanowi bowiem środek prawny zmierzający do następczego przywrócenia równowagi świadczeń naruszonej przez jedną ze stron zobowiązania wzajemnego (ang. *remedy*) i nie powinno być ujmowane w kategoriach dodatkowej, uprzedniej możliwości modyfikacji treści zobowiązania przed nadejściem terminu spełnienia świadczenia. Również w sytuacji analogicznej jak określona w art. II:11 projektu nie jest dopuszczalne wykonanie uprawnienia do obniżenia świadczenia, nawet jeżeli jest oczywiste, że do jego spełnienia dojdzie w sposób naruszający zobowiązanie; dłużnik może wówczas sięgnąć po inne instrumenty, w szczególności odstąpić od umowy lub odmówić przyjęcia świadczenia. Uregulowana w tym przepisie instytucja odnosi się bowiem do sytuacji, w której przewidywane naruszenie zobowiązania osiąga taki stan, że nie można rozsądnie oczekiwać, by strona była związana danym stosunkiem prawnym. Uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia wkracza zaś tam, gdzie spełnienie odpowiednio zmodyfikowanych świadczeń nadaje się do zaspokojenia interesu obu stron i dlatego też pozostaną one związane zobowiązaniem, z którego obowiązki te pierwotnie wynikały. Złożenie oświadczenia o obniżeniu własnego świadczenia przez wierzyciela przed faktycznym spełnieniem świadczenia przez dłużnika ze względu na negatywną prognozę co do jego zgodności z treścią zobowiązania prowadziłoby do sytuacji, w której dłużnik nie miałby motywacji do tego, by dążyć jednak do spełnienia własnego świadczenia w sposób zgodny z treścią zobowiązania³⁵⁷. Nie bez znaczenia jest wreszcie przyjęta przez projekt zasada, iż rozmiar obniżenia świadczenia ustala się między innymi na podstawie stanu spełnionego świadczenia.

Z art. II:15 projektu wynika, iż do obniżenia ceny uprawnia tylko takie naruszenie zobowiązania, które ma charakter majątkowy. Przesłanka majątkowego charakteru niezgodności świadczenia z treścią zobowiązania nie została ujęta w tym przepisie wprost, lecz skoro obniżenie świadczenia winno nastąpić w stosunku określonym różnicą wartości między świadczeniem spełnionym prawidłowo i nieprawidłowo, to niezgodność niedająca się wyrazić majątkowo niweczy automatycznie możliwość obniżenia własnego świadczenia przez drugą stronę. Różnica pomiędzy świadczeniem rzeczywiście spełnionym a hipotetycznym zgodnym z treścią zobowiązania musi w konsekwencji mieć charakter majątkowy, dający się wyrazić w określonej kwocie pieniężnej. Okoliczność ta ma decydujące znaczenie dla ustalenia przypadków naruszenia zobowiązania, w których wierzyciel może wykonać

³⁵⁷ Por. jednak uwagi odnoszące się do podróży pakietowych zamieszczone w komentarzu do art. II:17 projektu, pkt B.1.

uprawnienie do złożenia oświadczenia o obniżeniu własnego świadczenia. Skoro bowiem zakres obniżenia świadczenia ogranicza się jedynie do różnicy wartości samego świadczenia, to wykluczone jest pokrycie za jego pomocą innych uszczerbków oraz utraconych korzyści (z wyjątkiem zmian wartości samego świadczenia w czasie; por. powyżej pkt B.2.4). Tym samym do wykonania uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia uprawnia samo spełnienie świadczenia w niewłaściwym czasie lub w niewłaściwym miejscu jedynie wówczas, gdy ma to wpływ na jego wartość. O takiej sytuacji raczej nie będzie można mówić wówczas, gdy świadczenie zostało spełnione do rąk nieuprawnionego. Typowymi przypadkami, w których przysługuje omawiane roszczenie, są natomiast sytuacje, gdy świadczenie ma niewłaściwą jakość oraz zostało spełnione w niewłaściwej ilości lub rozmiarze bądź w stanie niepełnym. Nic nie stoi na przeszkodzie jego realizacji w sytuacji, gdy dłużnik dostarcza inny przedmiot świadczenia, niż wynika z treści zobowiązania³⁵⁸. Wykonaniu uprawnienia do obniżenia ceny nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że przedmiot spełnionego świadczenia nadaje się do użytku typowego dla tego przedmiotu i jego jakość odpowiada określonej w umowie, lecz jego inne cechy nie są zgodne z treścią zobowiązania³⁵⁹.

Artykuł II:15 ma charakter jednolity i dotyczy także sytuacji, w których uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia realizuje konsument. Warto przy tym zwrócić uwagę, że w ten sposób poza zakresem zastosowania omawianej instytucji pozostają liczne przypadki wadliwości świadczenia występujące przeważnie w obrocie z udziałem konsumentów. Do obniżenia ceny nie będą mianowicie uprawniały niezgodności o charakterze jedynie estetycznym, niewpływające na wartość lub funkcjonalność przedmiotu świadczenia, które najczęściej kwestionowane są właśnie przez konsumentów³⁶⁰.

B.3.2. Kolidzja z innymi uprawnieniami (roszczeniami)

W sytuacji gdy świadczenie wynikające z umowy zostało spełnione w niewłaściwym rozmiarze lub zakresie, uprawnionemu przysługuje wybór, czy skorzystać z możliwości obniżenia własnego świadczenia, czy wykonać uprawnienie do częściowego odstąpienia od umowy (art. II:12 projektu). Wykonanie uprawnienia do odstąpienia od umowy wyklucza możliwość obniżenia własnego świadczenia, tak samo jak doprowadzenie przez dłużnika świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem w ramach uprawnienia określonego w art. II:8 § 2 projektu. Sytuację, w której mimo doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem jego wartość jest niższa niż wówczas, gdyby świadczenie od początku zostało spełnione w sposób w pełni prawidłowy, rozstrzyga art. II:17 projektu (por. uzasadnienie do niego).

³⁵⁸ Na gruncie Konwencji wiedeńskiej; tak również U. Huber [w:] P. Schlechtriem (red.), *Kommentar...*, s. 567.

³⁵⁹ G. Howells, *Implementation...* [w:] S. Grundmann i in., *Europäisches...*, s. 162.

³⁶⁰ Dyskusję nad skutkami prawnymi niezgodności o charakterze estetycznym w prawie brytyjskim, w szczególności w obrocie z udziałem konsumentów por. G. Howells, *Implementation...* [w:] S. Grundmann i in., *Europäisches...*, s. 166.

Projekt nie reguluje stosunku uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia do roszczenia odszkodowawczego. Nie ulega wątpliwości, że zakres zastosowania obu uprawnień może się z sobą pokrywać. Ich stosunek może być również zdeterminowany metodami ustalania rozmiaru szkody relewantnej z punktu widzenia przepisów dotyczących odszkodowania. Celem projektowanych norm odnoszących się do instytucji obniżenia świadczenia nie jest zawężenie, lecz poszerzenie środków przysługujących wierzycielowi w przypadku naruszenia przez dłużnika swojego zobowiązania. Z tego względu nie sposób przyjąć, że w wypadku uszczerbku majątkowego polegającego na otrzymaniu świadczenia o wartości niższej niż wynikająca z treści zobowiązania, wierzyciel może skorzystać jedynie z uprawnienia do obniżenia świadczenia. W sytuacji, w której spełnione są przesłanki roszczenia o naprawienie szkody, wierzycielowi przysługiwać będzie prawo wyboru pomiędzy tymi dwoma uprawnieniami (przy zastrzeżeniu, że przepisy części ogólnej prawa zobowiązań nie będą w odmienny sposób regulować problematyki zbiegu roszczeń).

Nie została w projekcie wprost rozstrzygnięta wątpliwość, czy oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia może stać się bezskuteczne wskutek wykonania przez drugą stronę *right to cure*, jeżeli wierzyciel, niebędący konsumentem, przed złożeniem tego oświadczenia bezskutecznie domagał się doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem odpowiednio do art. II:4 § 3 projektu. Już brzmienie art. II:8 § 4 projektu uzasadnia wykładnię *a contrario* dla wszystkich innych przypadków, trudno ponadto wskazać powody, dla których interes wierzyciela doznawałby uszczerbku w takiej sytuacji. W stosunkach konsumenckich wyłączenie uprawnienia dłużnika przedsiębiorcy do doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, jeżeli konsument uprzednio bezskutecznie domagał się usunięcia niezgodności, uzasadniają względy pragmatyczno-wychowawcze, przemawiające za regulacją dyscyplinującą przedsiębiorców do jak najszybszej realizacji uprawnień konsumentów. Niekoniecznie znajdują one natomiast przełożenie na stosunki dwustronnie profesjonalne lub takie, w których żadna ze stron nie jest ani konsumentem, ani przedsiębiorcą. Należy pamiętać, że skuteczna realizacja *right to cure* co do zasady prowadzi do uzyskania przez wierzyciela świadczenia prawidłowego, podczas gdy wykonując uprawnienie do obniżenia własnego świadczenia, wierzyciel zachowuje świadczenie wadliwe. Jednocześnie uprawnienie to zabezpiecza interes dłużnika w uzyskaniu świadczenia drugiej strony w rozmiarze wynikającym z pierwotnej treści zobowiązania. Ewentualnym stratom wierzyciela, wynikającym ze spadku wartości przedmiotu świadczenia doprowadzonego do stanu zgodnego z zobowiązaniem w stosunku do świadczenia spełnionego od początku zgodnie z zobowiązaniem, zapobiega art. II:17 projektu. Dłużnik będzie zatem mógł skorzystać z uprawnienia do doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem także wówczas, gdy wierzyciel – nie konsument, bezskutecznie domagał się doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem i dopiero następnie złożył oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia.

B.3.3. Naruszenie zobowiązania z przyczyn dotyczących wierzyciela

Naruszenie przez dłużnika zobowiązania nie będzie uprawniało wierzyciela do obniżenia własnego świadczenia, jeżeli doszło do niego z przyczyn jego dotyczących. Wprawdzie reguła ta nie została wyrażona wprost w art. II:15 projektu, lecz wynika ona z normy zawartej w art. II:2 § 1, która ma znaczenie ogólne i znajduje zastosowanie także do instytucji obniżenia świadczenia. Wyklucza ona skorzystanie z uprawnienia do obniżenia świadczenia tylko w takim zakresie, w jakim naruszenie zobowiązania stanowi wynik okoliczności leżących po stronie wierzyciela; w przypadku przyczyn leżących po obu stronach wierzyciel będzie mógł obniżyć własne świadczenie w takim zakresie, w jakim naruszenie zobowiązania jest przypisywalne dłużnikowi; przy ustalaniu rozmiaru obniżenia świadczenia wartość świadczenia spełnionego nieprawidłowo przez dłużnika należy przyjąć przy zastosowaniu fikcji, że naruszenie zobowiązania przez wierzyciela nie nastąpiło. Dla realizacji uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia przez dłużnika nie ma natomiast znaczenia, czy wierzyciel mógł podjąć działania zapobiegające powstaniu lub zwiększeniu naruszenia zobowiązania przez dłużnika.

B.3.4. Inne sposoby ustalenia rozmiaru obniżenia świadczenia

Komentowany art. II:15 projektu co do zasady nie dopuszcza innych sposobów ustalenia rozmiaru obniżenia świadczenia niż przewidziane w nim porównanie wartości świadczenia „prawidłowego” i „wadliwego” (obydwa pojęcia są tu użyte w szerokim znaczeniu). W szczególności porównanie wartości nie będzie mogło zostać zastąpione przez cenę lub koszty, które wierzyciel poniósł samodzielnie w celu doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, w szczególności przez naprawę przedmiotu świadczenia³⁶¹. Nie można jednak w pełni wykluczyć, że w niektórych (nie-typowych) sytuacjach koszty naprawy przedmiotu świadczenia będą stanowiły podstawę ustalenia rozmiaru obniżenia świadczenia, zwłaszcza wówczas, gdy świadczenie jest na tyle zindywidualizowane, że brak możliwości porównania wartości świadczeń na relevantnym rynku³⁶². Nie wyklucza to oczywiście możliwości domagania się naprawienia szkody w tym zakresie, o ile spełnione są przesłanki wynikające z art. II:18 i n. projektu.

B.3.5. Kumulacja roszczeń

Mimo że projekt nie przejął regulacji zawartej w PECL, wskazującej, iż wykonanie uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia wyklucza roszczenia odszkodowawcze obejmujące uszczerbek w przedmiocie świadczenia, zasadę taką można zbudować, opierając się na ogólnych regułach rządzących

³⁶¹ Por. jednak orzeczenia zapadłe na podstawie Konwencji wiedeńskiej cytowane przez J.O. Honnold, *Uniform...*, s. 340, 341 i odmienne [w:] J. Hermanowski, J.D. Jastrzębski, *Konwencja...*, s. 248.

³⁶² Stosunkowo szeroko dopuszcza taką metodę na gruncie Konwencji wiedeńskiej U. Huber [w:] P. Schelchtrien, *Kommentar...*, s. 570.

naprawieniem szkody. Wierzyciel będzie zatem uprawniony do domagania się naprawienia szkód w innych dobrach, które poniósł wskutek spełnienia świadczenia w sposób niezgodny z zobowiązaniem, w tym w szczególności – stanowiące konsekwencję spełnienia świadczenia w niewłaściwym terminie. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że wierzyciel nie ma obowiązku korzystania z uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia i w tych przypadkach, w których dają się odczuć jego deficyty, korzystniejsza może się okazać realizacja wyłącznie roszczenia odszkodowawczego zapewniającego zwrot utraconych korzyści w pełnym zakresie (por. przykłady poniżej).

B.4. Przykłady

1. Osoba X wykupiła kurs języka angielskiego w szkole językowej, prowadzony przez native speakera. W trakcie kursu okazało się, że część lekcji prowadzonych była jednak przez nauczycieli – Polaków. Ceny kursów prowadzonych przez Polaków oferowane przez tę samą szkołę są niższe niż kursów prowadzonych przez native speakerów.

[Udzielający zlecenia dokonania czynności faktycznych (usługi) – nauki języka angielskiego, może obniżyć swoje świadczenie (cenę kursu), ponieważ świadczenie spełnione zostało w sposób naruszający zobowiązanie; wprawdzie lekcje się odbyły, ale osoba prowadząca nie posiadała kwalifikacji (cechy), którą powinna była posiadać, zgodnie z treścią umowy. W opisywanych okolicznościach nie jest możliwe doprowadzenie świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem, skoro lekcje odbyły się w przeszłości. Nie stoi to jednak na przeszkodzie wykonaniu uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia przez dającego zlecenie. Na podstawie porównania cen kursów można ustalić wartość świadczenia spełnionego w sposób zgodny z zobowiązaniem oraz świadczenia, które rzeczywiście zostało w omawianym przypadku spełnione, a zatem świadczenie zleceniobiorcy ma charakter majątkowy. Przykład ten pokazuje znaczenie wprowadzenia do art. II:15 projektu porównania wartości świadczeń, a nie przedmiotu świadczenia. Obrazuje jednocześnie najbardziej znaczące poszerzenie zastosowania obniżenia świadczenia w stosunku do obowiązującego stanu prawnego. Ocena skutków prawnych nie jest w tej sytuacji uzależniona od uznania dającego zlecenie za konsumenta lub przedsiębiorcę – ze względu na obiektywną niemożliwość doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem].

2. Garnitur sprzedawany jako wełniany najwyższej jakości został w rzeczywistości wykonany z tworzywa sztucznego najwyższej jakości³⁶³.

[W świetle regulacji zawartej w art. II:15 projektu kupujący będzie mógł obniżyć własne świadczenie, tylko pod warunkiem, iż garnitury wykonane z wełny mają większą wartość niż wykonane z tworzywa sztucznego. Na istnienie uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia oraz jego rozmiar nie ma wpływu okoliczność, iż jakość przedmiotu odpowiada tej, o której

³⁶³ Przykład za: G. Howells, *Implementation...* [w:] S. Grundmann i in., *Europäisches...*, s. 162.

zapewnił sprzedawca, ani też fakt, że nadaje się on do użytku, do jakiego typowo przeznaczone są przedmioty tego rodzaju].

3. Przedsiębiorca budowlany zamówił dachówki ceramiczne do prowadzonej przez siebie w ramach działalności gospodarczej budowy domu. Sprzedawca dostarcza w terminie dachówki w kolorze odbiegającym nieznacznie od ustalonego w umowie. Ani cena, ani wartość dachówek nie są uzależnione od ich koloru.

[Kupujący nie może obniżyć swojego świadczenia, ze względu na to, że niezgodność świadczenia z umową nie ma charakteru majątkowego. Nie wyklucza to możliwości skorzystania przez niego z innych przysługujących mu środków, przede wszystkim do doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem].

4. Przedsiębiorca budowlany zamówił dachówki ceramiczne pierwszej jakości do prowadzonej przez siebie w ramach działalności gospodarczej budowy domu za cenę 10000 zł. Sprzedawca dostarcza w terminie dachówki drugiej jakości o wartości 8000 zł. Ceny dachówek w okresie między zawarciem umowy a spełnieniem świadczenia nie uległy zmianie.

[Kupujący może obniżyć swoje świadczenie o 20%: taka jest bowiem różnica wartości świadczeń, zarówno w chwili powstania zobowiązania, jak i w chwili spełnienia świadczenia].

5. Przedsiębiorca budowlany zamówił dachówki ceramiczne pierwszej jakości do prowadzonej przez siebie w ramach działalności gospodarczej budowy domu za cenę 10000 zł. Sprzedawca dostarcza w terminie dachówki drugiej jakości o wartości 8000 zł w chwili zawierania umowy. Ze względu na zwiększony popyt na rynku materiałów budowlanych ceny materiałów wzrosły o 20%, tak że w chwili spełnienia świadczenia dachówki pierwszej jakości mają cenę rynkową 12000 zł, a dachówki drugiej jakości 9600 zł.

[Kupujący może obniżyć swoje świadczenie o 12,5%: wzrost cen w okresie między powstaniem zobowiązania a jego spełnieniem zniwelował w pewnym zakresie występującą początkowo różnicę. Kupujący, w przypadku gdy zapłacił cenę, będzie mógł domagać się zwrotu 1250 zł (a zatem mniej niż w przykładzie 2). Niemniej jest to dla niego atrakcyjna alternatywa: za towar, warty w danej chwili 9600 zł będzie musiał zapłacić jedynie 8750 zł].

6. Przedsiębiorca budowlany zamówił dachówki ceramiczne pierwszej jakości do prowadzonej przez siebie w ramach działalności gospodarczej budowy domu za cenę 10000 zł. Sprzedawca dostarcza w terminie dachówki drugiej jakości o wartości 8000 zł w chwili zawierania umowy. Zastój na rynku materiałów budowlanych spowodował, że dachówki pierwszej jakości są w chwili spełnienia świadczenia warte 8000 zł, a dachówki drugiej jakości – 4000 zł.

[Kupujący może obniżyć swoje świadczenie o 50%: taka jest bowiem różnica wartości świadczeń w chwili spełnienia świadczenia. Kupujący będzie zatem mógł domagać się zwrotu (lub odmówić zapłaty) kwoty 5000 zł. Jego świadczenie będzie zatem niższe, niż byłoby, gdyby od początku zamówił dachówki drugiej jakości, lecz wyższe, niż gdyby zdecydował się na zakup dachówek drugiej jakości dopiero w chwili spełnienia świadczenia. W tych okolicznościach bardziej opłacalne może się okazać skorzystanie z upraw-

nienia do odstąpienia od umowy³⁶⁴. Możliwość obniżenia ceny stanowiłaby atrakcyjną dla kupującego alternatywę, gdyby wskutek zmiany cen uzyskiwał świadczenie warte w chwili jego spełnienia więcej, aniżeli wynosi jego zredukowane świadczenie wzajemne, co miałyby miejsce wówczas, gdyby rozbieżność wartości pomiędzy świadczeniami w chwili spełnienia nie była tak drastyczna jak we wskazanym przykładzie].

7. Przedsiębiorca budowlany zamówił dachówki ceramiczne pierwszej jakości do prowadzonej przez siebie w ramach działalności gospodarczej budowy domu za cenę 10000 zł. Sprzedawca dostarcza w terminie dachówki drugiej jakości o wartości 8000 zł w chwili zawierania umowy. Popyt na rynku materiałów budowlanych doprowadził do sytuacji, że dachówki zarówno pierwszej, jak i drugiej jakości warte są w chwili spełnienia świadczenia 20000 zł.

[Kupujący nie może obniżyć swojego świadczenia, mimo pierwotnej rozbieżności wartości między opisywanymi przedmiotami świadczenia].

8. Przedsiębiorca budowlany zamówił dachówki ceramiczne pierwszej jakości do prowadzonej przez siebie w ramach działalności gospodarczej budowy domu za cenę 10000 zł. Sprzedawca dostarcza z opóźnieniem dachówki drugiej jakości o wartości 8000 zł w chwili zawierania umowy. Ich wartość w terminie określonym w zobowiązaniu wynosiła również 8000 zł. Zastój na rynku materiałów budowlanych spowodował, że dachówki pierwszej jakości są w chwili faktycznego spełnienia świadczenia warte 8000 zł, a dostarczone dachówki drugiej jakości – 4000 zł.

[Regulacja zawarta w zdaniu 2 komentowanego art. II:15 projektu, zmuszająca do oceny rozmiaru obniżenia świadczenia według cen z chwili, w której świadczenie powinno być spełnione, zgodnie z treścią zobowiązania, powoduje, że nie jest możliwe uwzględnienie zmian cen po tym terminie i uprawnienia przysługujące wierzycielowi będą kształtowały się tak samo jak w przykładzie 2 (a nie w przykładzie 4). Po raz kolejny okazuje się, że korzystniejszym dla wierzyciela rozwiązaniem może okazać się skorzystanie z odstąpienia od umowy. Odmienne będzie natomiast, jeżeli świadczenie miało taką samą wartość w chwili powstania zobowiązania i w chwili, w której powinno być spełnione, lecz dłużnik popadł w opóźnienie i w okresie pomiędzy terminem spełnienia świadczenia wynikającym z treści zobowiązania a terminem faktycznego spełnienia świadczenia ceny wzrosły tak jak w przykładzie 3 – w takiej sytuacji wierzyciel będzie mógł zachować świadczenie o wyższej rynkowej wartości (9600 zł), płacąc za nie obniżoną cenę (8000 zł), wynikającą ze stanu na dzień, w którym świadczenie winno być spełnione zgodnie z treścią zobowiązania].

9. Organizator konferencji zawarł z biurem tłumaczeń umowę o przeprowadzenie jej tłumaczenia symultanicznego na język angielski i niemiecki. Okazało się, że pomieszczenia, w których ma się odbywać konferencja, nie nadają się do zamontowania sprzętu potrzebnego do tłumaczenia symultanicznego, możliwe jest jedynie tłumaczenie konsekwtywne (wynagrodzenie za takie usługi jest niższe niż za tłumaczenie symultaniczne). Tłumacz

³⁶⁴ Tak samo na gruncie Konwencji wiedeńskiej J.O. Honnold, *Uniform...*, s. 338.

przysłany przez biuro nie przygotował także słownictwa fachowego niezbędego do płynnego tłumaczenia wystąpień.

[Zamawiający (organizator konferencji) będzie mógł domagać się obniżenia własnego świadczenia tylko w zakresie wynikającym z nienależytego wykonania tłumaczenia przez przysłanego przez biuro tłumaczeń. Stan techniczny pomieszczenia, w którym odbywała się konferencja, należy natomiast uznać za okoliczność dotyczącą wierzyciela, której skutki nie wpływają na sytuację prawną dłużnika. Ustalenie rozmiaru (stosunku) obniżenia świadczenia nastąpi na podstawie stosunku wynagrodzeń rynkowych za tłumaczenia symultaniczne profesjonalne i półprofesjonalne; bez znaczenia (z tego punktu widzenia) jest natomiast okoliczność, że ze względu na okoliczności leżące po stronie wierzyciela faktycznie wykonane zostało tłumaczenie konsekwentne. Obniżeniu o ustalony w ten sposób ułamek ulegnie wynagrodzenie ustalone pierwotnie w umowie – w konsekwencji wierzyciel będzie zobowiązany do zapłaty wyższego wynagrodzenia, niż gdyby w warunkach rynkowych od powstania zobowiązania jego przedmiotem było półprofesjonalne tłumaczenie konsekwentne. Znacznie trudniejsza byłaby ocena sytuacji, w której nieprzygotowanie tłumacza wynikałoby również z faktu, że wierzyciel (zamawiający) zobowiązał się do dostarczenia tłumaczom tekstów referatów lub literatury fachowej celem opanowania słownictwa fachowego. Z jednej bowiem strony od profesjonalisty można oczekiwać, że doloży przy wykonywaniu zobowiązania staranności wynikającej z prowadzenia przez niego działalności w danej dziedzinie, z drugiej jednak – nie ulega wątpliwości, że w opisywanej sytuacji naruszenie zobowiązania jest w pewnym zakresie przypisywalne także wierzycielowi, który naruszył obowiązek współdziałania. Taki układ faktyczny nie powinien prowadzić do całkowitego braku po stronie wierzyciela uprawnienia do obniżenia własnego świadczenia, lecz stopień naruszenia przez niego zobowiązania będzie uwzględniany przy rozmiarze przysługującego mu obniżenia].

10. Konsument (K) nabył u przedsiębiorcy – sprzedawcy (P) pralkę oznakowaną jako posiadającą klasę energooszczędności A. Po pewnym okresie użytkowania K ustalił, że pralka zużywa znacznie więcej energii, niż wynikałoby z przyznania jej klasy A. Oświadczył P, że domaga się zwrotu części ceny lub naprawy pralki, tak aby zużywała odpowiednio mniejszą ilość energii. P wskazuje, że nabyty przez K model został błędnie oznakowany jako „klasa energooszczędności A”, ponieważ jego zużycie odpowiada klasie B; można wprawdzie wymienić w pralce kilka podzespołów, tak aby zmniejszyć zużycie energii, jednak koszt tej operacji jest prawie równy cenie nowej pralki. Zaproponował K wymianę na inny model posiadający taką samą funkcjonalność oraz odpowiadający klasie energooszczędności A. Po pewnym czasie używania nowej pralki K stwierdził, że nie działa w niej funkcja prania wstępnego. Ponieważ i tak używał jej rzadko, oświadczył sprzedawcy, że domaga się zwrotu 10% ceny pralki. P nie proponuje wymiany ani naprawy, podnosi jednak, że dostarczony K w trybie wymiany model jest 10% droższy niż pierwotnie przez niego wybrany (ze względu na podwyższoną klasę energooszczędności) i dlatego też K nie może domagać się obniżenia ceny.

[Przykład ten pokazuje konieczność powtórnego składania oświadczenia o obniżeniu świadczenia, jeżeli dłużnik skorzystał z uprawnienia do doprowadzenia świadczenia do stanu zgodnego z zobowiązaniem przez jego wymianę. Oświadczenie o obniżeniu własnego świadczenia jest wprawdzie skuteczne niezależnie od tego, czy wskazanie rozmiaru obniżenia świadczenia ustalone zostało w świetle art. II:15 projektu prawidłowo. Przedstawione powyżej okoliczności pokazują jednak, że w zależności od rodzaju wadliwości świadczenia, obie strony mogą różnie oceniać zasadność i efektywność skorzystania z tego uprawnienia. Różny może być również jego rozmiar – w sytuacji pierwszej byłby to stosunek pralki określonego typu o klasie energooszczędności A do pralki tego samego typu o klasie energooszczędności B; w sytuacji drugiej konieczne jest porównanie wartości pralki niewadliwej z pralką bez funkcji prania wstępnego. W świetle regulacji zawartej w art. II:15 projektu służy to jedynie ustaleniu stosunku, o jaki świadczenie drugiej strony ma zostać obniżone. Bez znaczenia z punktu widzenia tej normy pozostaje natomiast okoliczność, czy świadczenia te odpowiadają stosunkom rynkowym. Zakładając, że wyliczenie K w omawianym przykładzie jest prawidłowe i pralka bez funkcji prania wstępnego ma o 10% niższą wartość, będzie on mógł domagać się zwrotu od P 10% zapłaconej ceny. Zarzut podnoszony przez P jest w świetle regulacji zawartej w art. II:15 projektu nieuzasadniony – rynkowa cena czy inaczej ustalona wartość świadczenia pozostaje dla ustalenia zakresu obniżenia świadczenia wzajemnego bez znaczenia. Wartość świadczenia spełnionego przez dłużnika służy jedynie ustaleniu ułamka (proporcji), o jaki obniżeniu ulegnie świadczenie wzajemne wierzyciela].